

СОВРЕМЕНОСТ

СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА, КУЛТУРА И УМЕТНОСТ



2012

Год. 61, број 2 (септември)

СОВРЕМЕНОСТ

Списание за литература, култура и уметност

Издавач: Современост, Скопје

Редакција

Васил Тоциновски, главен и одговорен уредник

Славчо Ковилоски, извршен уредник

Никола Алтиев, уредник

Ранко Младеноски, уредник

Првиот број на Современост излезе во Скопје, април 1951 година.

Досегашни главни и одговорни уредници:

(1951) - Киро Хаџи Василев

(1951 - 1952) - Владо Малески

(1952 - 1953) - Славко Јаневски, Димитар Митрев и Ацо Шопов

(1954 - 1968) - Димитар Митрев

(1969 - 1982) - Георги Сталев

(1983 - 2002) - Александар Алексиев

(2003 - 2012) - Васил Тоциновски

sovremenost_mk@hotmail.com

Ранко МЛАДЕНОСКИ

821.163.3-31(049.3)

РОМАНЕСКНА МОЗАИЧНА КОМПОЗИЦИЈА*(Славчо Ковилоски, Синој на кралот, Современост, Скопје, 2011)*

Синот е Марко, а кралот е Волкашин. Овој роман на Славчо Ковилоски, значи, е второ негово книжевно остварување за славниот Крале Марко (Крале Марко, Марко Крале). Имено, во 2010 година Ковилоски ја објави монодрамата со наслов „Крале Марко (или Синот на Волкашин)“¹ во која на еден чудесен начин Крале Марко се појавува повторно по шестотини години од неговата смрт (или исчезнување од светот) и му се обраќа на македонскиот народ, а самото тоа е индиција дека станува збор за монодрама која ги содржи во себе и историското (факцијата) и имагинарното (фигуријата). Идентична симбиоза на фактивното (историското) и фиктивното (книжевното) среќаваме и во романот на Ковилоски за Крале Марко. Голем број ликови и настани од романот имаат историска референцијална функција, односно упатуваат на стварноста од минатото. Тоа се, на пример, ликовите Волкашин, Углеша, Марко, Андрејаш, Иваниш, Митруш, цар Урош, Тимурташ, богомилите (како колективен лик) и други, а тука се и настаните како, на пример, битката на Волкашин и Углеша против царот Урош, навлегувањето на османлиските воени сили во Европа, битката на Марица и слично. Се разбира, идентична референцијална функција имаат и голем број топови како што се Охрид, Преспа, Скопје, Призрен, Прилеп, Сер, Воден, Дубровник и многу други. Сиот тој историски квантум, секако, е претставен низ

призмата на уметничката имагинација на авторот.

Меѓутоа, она што е, би рекле, типично за овој роман на Ковилоски е специфичното менаџирање на раскажувањето со голем број наратори. Тоа се, всушност, ликови во романот кои учествуваат директно во претставените настани поврзани со Крале Марко. Во улога на наратори, имено, се појавуваат ликовите Волкашин, Муңџимбаши, Лала Шахин-паша, Андрејаш, монахот Гаврил, Иваниш, монахот Петар, Митруш, писарот Добре, Елена (мајката на Крале Марко), Тимурташ и самиот Крале Марко, а еден дел од нарацијата е организирана и преку омнисцентниот минимален (прикриен) наратор со формата за трето лице еднина (раскажување во „тој-форма“), односно со таканаречениот безличен наратор. Ваквиот комбиниран пристап во изборот на наративниот глас, односно на субјектот на дискурсот, му овозможува на авторот да понуди мноштво гледни точки (аспекти, погледи на свет или модалитети, кажано со драматуршкиот речник на Горан Стефановски) за дејствата и за описите во романот. Таа мултиплицирана фокализација резултира со еден широк спектар на интерпретации за историските настани поврзани со славниот Крале Марко, а тоа е показ и за фактот дека и во историјата еден ист настан може да се толкува на различни, па дури и на сосема спротивни начини. Врз тоа, всушност, и се базира веќе предочената симбиоза на историското и книжевното, односно на фактографијата и уметничката имагинација во овој роман. Од друга страна, големиот

¹ Славчо Ковилоски, *Крале Марко (или Синој на Волкашин)*, монодрама, Современост, Скопје, Општина Прилеп, 2010.

број на наратори и фокализантни точки ја отвора и опцијата да се навлезе во толкување на суштински прашања поврзани со одредени специфики на историската личност и книжевниот лик Крале Марко. Такво е, на пример, прашањето за односот на јунакот на овој роман кон војувањето против османлиската војска. Раскажувањето од гледната точка на Андрејаш и Иваниш (браќата на Марко) го открива несогласувањето меѓу нив и наследникот на престолот, Крале Марко, за политиката што треба да се води кон османлиите. Низ призмата на Андрејаш, на пример, вака се објаснува пасивноста на Марко кон османлиската наезда:

„Неколкупати му реков на Марко: да ги собереме луѓето и да им застанеме на патот. Но, тој само молчи. На крајот ми вели: мое е да им обезбедам мир и долг живот на моите поданици, а не војна и крвје. Знаеш ли, ми рече тогаш Марко, дека добриот владетел се грижи за поданиците свои како за свои деца? Понекогаш, ми рече тој, подобро е да го дочекаш вистинскиот момент и да удриш, отколку безглаво да јурнеш на непријателот. Тоа ми го рече мојот брат и остана на тоа“.²

Истата дискутабилна проблематика се интерпретира и од гледната точка на Иваниш:

„Минаа четиринаесет години од смртта на татко ми кога решив да го напуштам Прилеп. Марко никогаш не ми прости за тоа, но и јас не му простив што мирно гледаше како неговата земја ја освојуваат други. Народот, велеше, народот да е добар. Брату, не жали ги толку поданиците, зашто тие знаат и да ти го свртат грбот! Не бидува секогаш со добрина. Народот, велеше тој, да не страда народот. Ако е така, јас заминувам, а ти заборавај го моето име и заборавај дека

сум постоел. Кога ќе умреме, ако и двајцата заминеме во рајот, тогаш ќе си простиме еден на друг“.³

А за вазалството на Крале Марко се зборува и преку омнисцентниот наратор во дијалогот меѓу Андрејаш, Иваниш и Крале Марко. Тоа значи дека за една иста тема, за едно исто прашање во романот се нудат три гледни точки, три аспекти, односно три погледи, три интерпретации. Истата наративна техника, односно фокализацијата, се користи и за да се потенцира хиперболизирањето при описот на ликот на Крале Марко. Омнисцентниот наратор, на пример, вака ја раскажува случката со смокот:

„Кога Марко се наведна кон него за да го плесне по лицето, наеднаш се слушна крцкање на гранките од дрвото под кое тие се наоѓаа и во следниот миг еден огромен смок падна врз Марковата глава... Марко, пак, реагираше инстинктивно, извлекувајќи се на чуден начин пред смокот да успее да го зграпчи во прегратка и извлекувајќи го ножот од појасот замавна кон неговата глава. Од неа, така расечена, шикна млаз течност и се обеси на долгото тело. Очигледно, иако ударот беше силен, не успеа да му ја откине главата“.⁴

Меѓутоа, монахот Петар, кој е сведок на настанот, сосема поинаку го опишува тоа:

„И го прашувам за совет Марка, да ми каже што да правам и како да чинам, туку една змија, море каква змија, една ламја му скокна за да го голтне. Тој го извади мечот за да ја удри, за да ѝ ја поткине главата, ама таа го фркна со опашката по градите. Таков удар и вол ќе кутнеше, но не и нашиот Марко. Тој остана на нозе, ама лут, лут и црвен од лутина. Го фрли мечот, го зема боздоганот и мавнување со него, паууу – летна глава-

² Славчо Ковилоски, *Синој на кралојџ*, Современост, Скопје, 2011, стр. 44.

³ Исто, стр. 74.

⁴ Исто, стр. 23.

та на ламјата. Ние, кутричките, да не беше таа јунаштина, ќе завршевме во стомакот на чудовиштето и немаше повеќе да го видиме светлото на денот“.⁵

Овие два аспекти за еден ист настан се мошне солидна илустрација за тоа како се граделе хиперболизираните легенди за историската личност Крале Марко транс-формирана во фолклорен и книжевен лик.

Имено, во фолклорот, односно во народната книжевност Крале Марко е претставен како биполарен, амбигвитен лик – и добар и зол, и ангел и ѓавол. И во романот „Синот на кралот“ од Ковилоски овој митски јунак е прикажан со двете негови страни и тоа експлицитно во оние фрагменти од ова дело во кои наратор е самиот Крале Марко. Впрочем, самиот лик Крале Марко така се идентификува себеси:

„Свер сум; ангел сум. Две лица крие душава моја. Сверот во мене рипа, вика, во крвта ми влегува и ме прави нечовек. Да мачам жени и деца, да удирам по еретиците... И потоа, ангел. Ќе го напојам коњчето мое, зобец ќе му дадам. На скитникот златна пара ќе му дадам, а на девојчето што безгрижно скока во дворот ќе му дадам бакнеж. Старата мајка ќе ја прегрнам како да ми е последен ден на светот... И потоа, свер. Буфтам по ливаџето и по горите. Сам удирам по душманите. Ме рануваат, ме бодат со копјата и ме сечат со сабјите, но јас бол не чувствувам, зашто нели свер сум, само им ги одрабувам главите и насекаде околу мене мртви тела. И потоа, ангел. Ги закопувам мртвите и ги тешам живите. Сам им ги сидам куќите...“.⁶

Тоа е, всушност, пресликување на онаа разлика меѓу Крале Марко како историска личност (турски вазал) и Крале

Марко како фолклорен лик (заштитник на народот).

Од друга страна, со помош на големиот број наратори и гледни точки во романот се нудат квалификации и валоризации за културниот идентитет на Европејците од аспект на Ориенталците, од една, и за Ориенталците од аспект на Европејците, од друга страна. Станува збор, имено, за допир на две различни културни семиосфери кои, како што нагласуваше Лотман, меѓусебно се негираат и се детерминираат како инфериорни. Нашата културна семиосфера, вели Лотман, е безбедна, хармонично организирана, а нивната (од другите, туѓата) е непријателска, опасна и хаотична.⁷ Во неколку раскажувачки сегменти од романот на Ковилоски се отвора прашањето за инфериорноста на културната семиосфера на *Друѓиоџи*. Така, во сегментот „Од Хрониката на Муњеџимбаши“ за Европејците се вели дека се „неверници“, а во раскажувањето на Лала Шахин-паша европските земји се „невернички земји“. Андрејаш, пак, зборува за измаилќаните како за „дрски неверници“, а за османлиската војска како за „аждер“. Според монахот Гаврил, Волкашин загинал од „нечисти раце“, а Иваниш го дефинира непријателот (турскиот аскер) како „ѓавол“. Јасно е дека непомирливоста на двете култури доаѓа од нивното непријателство, од освојувачките походи на Османлиската Империја на Балканскиот Полуостров и подоцна пошироко во Европа. Тоа се две противставени културни семиосфери без можност за цивилизациона интерференција. Секоја од овие култури ја издига својата слава на повисоко ниво во однос на другата култура.

Во врска, пак, со славата на Крале Марко, Ковилоски изградил една типич-

⁵ Исто, стр. 86-87.

⁶ Исто, стр. 148-149.

⁷ Јуриј М. Лотман, *Семиосфера: во свејо-више на мислењето*, превод Марија Ѓорѓиева, Три, Скопје, 2006, стр. 141.

на композиција на романот. Имено, на-
рацијата во „Синот на кралот“ е структу-
рирана во три дела. Сите делови (први-
от, вториот и третиот) имаат ист наслов
– „Круг“. И не само тоа, туку и самата
нарација е поврзана во круг преку нара-
торот Волкашин кој го започнува и го
завршува раскажувањето во романот, а
почетокот и крајот на романот се повр-
зани со ист наративен сегмент. Една од
основните симболики на кругот е бес-
крајноста, бесконечноста, вечноста, без
почеток и без крај.⁸ Се разбира, во кон-
текст на романот овој симбол може да се
толкува на многу различни начини, но
сметаме дека со ваквата симболика се
алудира на вечноста на јунакот во рома-
нот, на бесконечноста на неговата слава,
независно од сите контроверзи и неразјас-
нети дилеми за него како историска лич-
ност, но и како книжевен лик.

Во духот на постмодерната лите-
ратура, во овој роман среќаваме и еле-
менти на интертекстуалноста (транс-
текстуалноста). На еден општ план, мо-
же да зборуваме за интертекстуалност
на историјата и книжевноста – историс-
ките настани како хипотекст, а сижето
на романот како хипертекст. Од друга
страна, во романот избобилуваат траги од
стари текстови со своја улога и функција
во новиот роман на Ковилоски. Тоа се
натписи од цркви, хроники, записи на цр-
ковни книги, народна песна, библиски
текст и слично, а заедничка карактерис-
тика на сите нив е тоа што се поврзани
или, пак, се поврзуваат со јунакот на ро-
манот, со Крале Марко, односно со си-
нот на кралот. Конкретно, тоа се след-
ните текстови: записот на монахот Исאי-

ја Серски, натписот во црквата „Свети
Димитрија“, народната песна „Марко
Крале и три синцири робје“, записот на
писарот Добре на требник, за-писот на
монахот Петар, библискиот фрагмент од
Посланието на светиот апостол Павле
до Ефесјаните (од Новиот завет), фраг-
мент од веќе споменатата монодрама
„Крале Марко (или синот на Волка-
шин)“ од истиот автор и други. Овој мо-
заик од постари текстови во новото кни-
жевно дело на Ковилоски има улога, од-
носно е во функција да ја дополни слика-
та за времето (14 век) во кое се случува-
ат опишаните настани, но и да учествува
во интегрирањето на ликот на Крале
Марко и тоа од повеќе различни аспекти.

Од овој кус преглед на посуштин-
ските составни елементи на новиот ро-
ман на Славчо Ковилоски со наслов „Си-
нот на кралот“ сосема е очигледно дека
станува збор за едно модерно книжевно-
уметничко дело во вистинска смисла на
зборот. Ковилоски мошне уметно ги ком-
понира различните жанрови во едно сло-
жено прозно остварување каков што е
романот. Бројните наратори и различни-
те погледи на свет, големиот број траги
од стари текстови, односно цитатноста,
но и автоцитатноста, мноштвото ликови
и настани од едно дамнешно време, кни-
жевната елаборацијата на интеркултур-
ните односи на два сосема различни све-
та, симбиозата на историјата и уметнос-
та, симболиката на еден дел од структур-
ните сегменти и така натаму – сето тоа
покажува дека новиот роман на Ковило-
ски е еден вешто изработен книжевно-
уметнички мозаик. А тоа бездруго значи
дека Ковилоски продолжува да го збога-
тува македонскиот литературен простор
со вредни книжевни дела кои секако ќе
наидат на одзив кај нашата читателска
публика.

⁸ Жан Шевалие, Ален Гербран, *Речник на симболиите*, превод од француски јазик Ирина Бабамова, Маргарита Велевска, Ирина Ивановска, Марина Михајловска, Радица Никодиновска, Ирина Павловска, Табернакул, Скопје, 2005, стр. 541-546.